

УДК 37.013.42:1:004

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-18>

ДОБРОЧЕСНІСТЬ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ: ФОРМУВАННЯ ТЕХНОМОРАЛЬНИХ ЧЕСНОТ

ДРОБОТЕНКО, МАРЯНА¹

Анотація

У статті проаналізовано феномен техноморальних чеснот у контексті цифрової освіти. Мета даного дослідження – дослідити феномен техноморальних чеснот у цифрову епоху та обґрунтувати педагогічні стратегії їх формування в сучасному освітньому середовищі. Обґрунтовано необхідність формування нової етичної парадигми, яка враховує моральні виклики, спричинені цифровізацією суспільства. Спираючись на концепцію Ш. Валлор, авторка досліджує ключові техноморальні чесноти, зокрема цифрову обачність, кіберспівчуття, цифрову відповідальність, технологічну поміркованість, цифрову чесність та справедливість у цифровому середовищі. Окрема увага приділяється педагогічним підходам до формування техноморальної особистості, зокрема інтеграції цифрової етики в освітній процес, розвитку критичного мислення, емпатії та моральної рефлексії. Виокремлено роль учителя як морального фасилітатора у цифровому середовищі, здатного формувати цифрову етику, підтримувати моральну рефлексію учнів і сприяти розвитку гуманістичної культури в цифровому просторі. Нова рольова реальність ґрунтується навколо ідеї морального супроводу учня на шляху його особистісного зростання. Висвітлено педагогічні стратегії інтеграції техноморальних чеснот у зміст освіти, зокрема ситуаційне навчання, емпатійні практики, критичне мислення та створення етичних цифрових спільнот. У подібній ситуації педагогіка морального виховання повинна орієнтуватися не тільки на створення етичних норм, а й на формування у молоді здатності використовувати ці норми на практиці – приймати усвідомлені моральні рішення в реальних умовах цифрового середовища. Підкреслено, що формування техноморальної особистості є одним із ключових завдань сучасної освіти, орієнтованих на підготовку етико-свідомого, відповідного громадянина цифрової епохи. Зроблено висновок, що виховання техноморальних чеснот є важливою складовою сучасної освіти, яка має на меті формування відповідального, етично зрілого громадянина цифрової епохи. Формування техноморальних чеснот є ключовим завданням освіти у XXI столітті. Успішне впровадження техноморальної етики в освіту сприятиме створенню цифрового простору, у якому пануватимуть довіра, безпека, повага та відповідальність.

Ключові слова: доброчесність, техноморальні чесноти, цифрова етика, моральне виховання, цифрова освіта, цифрова відповідальність, кіберспівчуття, педагогіка чеснот.

Актуальність та постановка проблеми у загальному вигляді, її зв'язок з важливим науковими і практичними завданнями. Цифровізація пронизує всі сфери суспільного життя – освіту, культуру, політику, економіку – докорінно змінюючи способи мислення, комунікації та навчання. Це створює нові моральні виклики, на які традиційна етика не завжди здатна дати адекватну відповідь. У таких умовах виникає потреба у створенні нової етичної парадигми, адаптованої до цифрової реальності. Концепція техноморальних чеснот пропонує осмислення моральності крізь призму цифрових трансформацій, інтегруючи класичні етичні ідеї в контекст новітніх технологічних процесів. З огляду на виклики, пов'язані з кібербулінгом, дезінформацією, надмірним використанням гаджетів, втра-

тою приватності, питання морального виховання набуває нової актуальності. Виховання у цифрову епоху вимагає не лише новітніх педагогічних підходів, але й оновлення етичних орієнтирів у навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких представлено вирішення даної проблеми і на які спирається автор. У сучасній науковій літературі активно розглядається проблема морального виховання в цифровому контексті. Однією з провідних дослідниць є Шеннон Валлор (Shannon Vallor), яка у своїй праці "Technology and the Virtues" (Vallor, 2016) запропонувала список техноморальних чеснот, що мають слугувати етичним орієнтиром у технологічно розвиненому суспільстві. Її підхід базується на етиці чеснот, яка трансформується відповідно до нових викликів, зокрема розвитку штучного інтелекту, автоматизації, роботизації, соціальних мереж.

Крістоф Есс (Christoph Ess) у праці "Digital Media Ethics" (Ess, 2020) аналізує етичні аспекти

¹ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: marianadrobotenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8053-5595>

медіакомунікацій, наголошуючи на моральних викликах віртуальної взаємодії та ролі етичної рефлексії у медіа споживанні.

Девід Уокер (David Walker) у статті "Towards a New Era of Character Education" (Walker, 2021) розглядає трансформацію виховання під впливом цифрових технологій. Автор акцентує увагу на цифровій педагогіці як засобі формування цілісної особистості, здатної до моральної рефлексії в інтернет-середовищі. Корі Хамм (Cory Hamm) акцентує увагу на необхідності розвитку чеснот як ключового елементу морального виховання, зокрема у цифровому середовищі (Hamm, 2020). Ці праці стали методологічним підґрунтям для дослідження цифрової педагогіки та формування нових моральних якостей особистості. Соня Лівінгстон та Андреа Тьорд (Livingstone, 2017) досліджують права дітей у цифрову епоху, підкреслюючи значення цифрової відповідальності як складника громадянської освіченості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Попри наявність концептуальних основ техноморальної етики, досі недостатньо дослідженим залишається питання педагогічних стратегій формування техноморальних чеснот, зокрема в освітньому процесі. Необхідне чітке окреслення того, як саме формуються такі чесноти у контексті сучасної школи, які освітні підходи є ефективними, і яку роль у цьому процесі відіграє вчитель. Недостатньо розроблені питання міждисциплінарного синтезу цифрової грамотності й морального виховання. Актуальним залишається питання: якими є оптимальні засоби виховання техноморальних чеснот у шкільній освіті? Як забезпечити баланс між технологічними інноваціями та моральними орієнтирами? Саме цим аспектам присвячена дана стаття.

Мета даного дослідження – дослідити феномен техноморальних чеснот у цифрову епоху та обґрунтувати педагогічні стратегії їх формування в сучасному освітньому середовищі.

Завдання дослідження:

- проаналізувати концепт техноморальних чеснот;
- виокремити ключові чесноти, релевантні цифровому середовищу;
- розглянути освітні умови та інструменти для формування техноморальних чеснот;
- описати роль вчителя у вихованні етичної особистості в цифровому просторі;

- сформулювати педагогічні стратегії інтеграції техноморальної етики в освітній процес.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасне суспільство зазнає глибоких трансформацій під впливом цифрових технологій. Ці зміни ставлять нові етичні виклики, що виходять за межі традиційної моралі. У відповідь на ці виклики виникає поняття "техноморальні чесноти" (technomoral virtues), яке поєднує принципи етики чеснот з умовами та контекстами цифрового середовища (Vallor, 2016). Ш. Валлор запропонувала концепцію техноморальних чеснот як відповідь на моральні дилеми, пов'язані з розвитком технологій, зокрема штучного інтелекту, соціальних мереж та автоматизованих систем (Vallor, 2016). Серед ключових техноморальних чеснот, що актуалізуються у цифровому середовищі, можна виділити:

- цифрова обачність (digital prudence);
- кіберспівчуття (cyber-empathy або cyber-compassion);
- цифрова відповідальність (digital responsibility);
- технологічна поміркованість (technological temperance);
- справедливість у цифровому середовищі (digital justice);
- цифрова чесність (digital honesty).

Цифрова обачність є єдиною з ключових техноморальних чеснот, що формуються у відповідь на моральні виклики цифрової доби. Як зазначає Ш.Валлор. «Нам потрібні не просто знання, а розвинена здатність до мудрого обмірковування = техноморальна розсудливість, яка дозволяє нам робити етично обґрунтований вибір у складному та швидкозмінному цифровому середовищі» (Vallor, 2016, с. 118).

У традиційній етики чеснот поняття обачності (prudence) означає здатність до розважливого мислення, обґрунтованого прийняття рішень і передбачення наслідків власних дій. У цифровому середовищі ця чеснота набуває нового змісту, трансформуючись у цифрову уважність – здатність відповідально, критично й етично діяти в інформаційно-комунікаційному просторі; етичну уважність до впливу своїх слів і вчинків у мережі; уміння прогнозувати наслідки цифрової взаємодії; моральну стійкість до спокуси негідної поведінки в онлайн-середовищі, що часто анонімізує відповідальність; свідомий вибір між "можна" і "варто". Таким чином, цифрова обачність – це

чеснота, що дозволяє людям зберегти моральне орієнтування у світі цифрових технологій, ухвалювати виважені рішення в онлайн-середовищі та брати відповідальність за свої цифрові дії.

У сучасному цифровому світі значна частина спілкування відбувається через екранні пристрої, особливого значення набуває здатність зберігати людяність і моральну чутливість у віртуальній взаємодії. Однією з важливих техноморальних чеснот, що формуються в умовах цифрового середовища, є кіберспівчуття. Цей феномен позначає емоційну та етичну здатність особи проявляти співчуття, доброзичливість і підтримку іншим учасникам онлайн-комунікації. Кіберспівчуття передбачає не лише інтелектуальне розуміння ситуації, в якій опинявся інший, але й щиру моральну відповідь – добрим словом, порадою, відмовою від агресії чи некоректної поведінки. Ця чеснота включає усвідомлення того, що за кожним профілем, ніком чи аватаром залишається справжня людина, яка має почуття, потреби та вразливість. З розвитком соціальних мереж і цифрових платформ зросла потреба в моральній обачності та емоційній відповідальності. Кіберспівчуття стає противагою до таких явищ, як онлайн-агресія, мова ворожнечі, кібербулінг, соціальна ізоляція. Особливо актуальною ця чеснота є у підлітковому середовищі, де цифрова взаємодія часто є основним способом спілкування. Формування кіберспівчуття в освітньому процесі можна здійснювати через методику етичного обговорення, аналіз цифрових ключів, емпатійні практики, а також через педагогічне співпереживання. Таким чином, кіберспівчуття є не лише новою формою етичної поведінки у віртуальному середовищі, а й умовою збереження гуманістичних цінностей у цифровій культурі. Його розвиток сприяє створенню доброзичливої, відповідної та емоційно здорової онлайн-спільноти.

У цифрову епоху відповідальність більше не обмежується лише фізичним простором – вона активно поширюється на сферу діяльності в Інтернеті. Цифрова відповідальність охоплює усвідомлення впливу власних дій у цифровому середовищі – від публікацій у соціальних мережах до використання особистих даних, дотримання авторських прав, протидії дезінформації та турботи про цифрове благополуччя інших користувачів.

Технологічна поміркованість (technological temperance) забезпечує не повну відмову технологій, а усвідомлене саморегулювання у їх вико-

ристанні. Вона використовується як час часу, проведеного в цифровому середовищі, так і якості цифрової взаємодії, зокрема вибору контенту, стилю комунікації та способу розміщення інформації. «Цифрова поміркованість – це культивування балансу та стриманості в наших технологічних звичках – відмова дозволити новизні, швидкості чи зручності переважати наші глибші цінності» (Vallor, 2016, с. 130).

Справедливість у цифровому контексті вимагає забезпечення рівного доступу до технологій, прозорості алгоритмів, захисту прав користувачів та етичного врядування. Дослідниця підкреслює, що у цифровому добу справедливості настає нова форма, де алгоритмічна відповідальність та цифрова інклюзія мають стати частиною етичної свідомості суспільства (Vallor, 2016, с. 121).

Цифрова чесність є адаптацією класичної моральної чесноти – правдивості – до контексту інтернет-комунікації. Вона сталася у достовірному представленні себе у віртуальному середовищі, недопущенні маніпуляцій, фейків, дезінформації. Як зауважує Валлор, чесність в онлайні стає особливо важливою в часи постправди, коли інформаційний потік легко маніпулюється, а довіра до джерел інформації постійно знижується (Vallor, 2016, с. 122).

Формування техноморальних чеснот є одним з ключових завдань сучасної освіти, особливо у межах морального виховання, яке набуває нового змісту в епоху цифрових технологій. Виховання не може обмежуватися лише технічними навичками цифрової грамотності – воно має охоплювати етичну, соціальну й емоційну складові використання технологій. У таких умовах педагогіка морального виховання має бути не лише нормативною, а й практичною, тобто навчати молодь ухвалювати етичні рішення в реальному цифровому контексті. Як зазначає Корнел М. Гамм: «Моральне виховання – це не передача готових норм, а процес практичного набуття чеснот у реальному світі, що охоплює і цифрові простори» (Hamm, 2020, с. 303). Цифрові середовища змінюють не лише засоби комунікації, а й способи мислення, уявлення про особисту відповідальність, свободу та межі приватності. Відповідно, педагогіка повинна враховувати ці зміни та інтегрувати моральне виховання до повсякденного досвіду учнів у цифровому середовищі (Livingstone, 2017). Це передбачає не тільки інформацію про безпеку в мережі, а й розвиток глибокої моральної

рефлексії щодо особистої відповідальності за цифрову взаємодію, вплив онлайн-повідомлень на інших, а також уміння критично ставитися до цифрового контенту. Як стверджує Д. Волкер: «Технологія не лише опосередковує дію; вона формує моральне сприйняття та судження» (Walker, 2021, с. 254). Ця думка підкреслює, що цифрове середовище не є нейтральним простором, а активно впливає на спосіб, у який людина бачить моральні результати та етичні рішення. Волкер таким чином наголошує на необхідності адаптації освіти характеру до умов цифрового світу, де алгоритми, інтерфейси й цифрові платформи вже використати контекст морального вибору. І далі: «Моральне виховання в цифрову епоху має охопити формування здатності до судження в умовах світу, сформованого алгоритмічною логікою» (Walker, 2021, с. 245). Це вимагає нових педагогічних стратегій, що враховують вплив цифрових медіа на формування особистості: інтеграція цифрової етики в навчальні програми; використання ситуаційного аналізу та кейс-стаді; розвиток критичного мислення; навчання через приклад; формування цифрових спільнот підтримки.

Особливого значення у контексті означених вимог та викликів набуває постать учителя, рольова реальність якого також зазначає трансформації: він стає **фасилітатором етичної взаємодії**, критичного осмислення цифрових викликів і розвитку техноморальних чеснот. який педагог уже не обмежується традиційними функціями викладання та контролю, а виконує глибшу місію – сприяє формуванню моральної свідомості учнів у цифровому середовищі. Його діяльність полягає у створенні безпечного, етично орієнтованого навчального простору, де кожен здобувач освіти має змогу не лише здобувати знання, а й осмислювати власні вчинки, вчитися співпереживати, відповідально діяти та критично оцінювати інформацію.

У центрі такої педагогіки перебуває ідея морального супроводу учня на шляху його особистісного зростання. Вчитель виступає прикладом цифрової відповідальності, обачності та справедливості. Він моделює етичну поведінку у взаємодії з цифровими технологіями, демонструє важливість моральних принципів у комунікації, спільному вирішенні проблем, інформаційному пошуку та використанні цифрових ресурсів. Особливу увагу педагог приділяє

розвитку в учнів таких якостей, як цифрова чесність, кіберспівчуття, технологічна поміркованість, що стають фундаментом для формування свідомої і морально стійкої особистості в цифрову епоху.

Під час навчального процесу вчитель організовує обговорення етичних ситуацій, заохочує до моральної рефлексії та критичного осмислення власних дій у цифровому просторі. Він стимулює учнів до діалогу, взаєморозуміння, відкритості до іншого погляду, формує здатність розпізнавати етичні дилеми, приймати зважені рішення й нести відповідальність за них. Усе це потребує від учителя високого рівня етичної та цифрової компетентності, здатності поєднувати педагогічну мудрість із глибоким розумінням цифрової культури. Отже, образ учителя як морального фасилітатора у цифровій педагогіці постає як узагальнення нової гуманістичної ролі педагога – провідника, який допомагає учням не загубитися у світі цифрових технологій, а, навпаки, усвідомлено, відповідально та з гідністю рухатися в ньому, залишаючись людиною.

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямку.

Техноморальні чесноти мають стати елементом нової освітньої парадигми, орієнтованої на формування моральної відповідальності в цифровому суспільстві. Формальна освіта має поєднувати технологічну грамотність з етичним вихованням, а педагогіка – виховувати не лише компетентного, але й чесного, обачного, емпатійного громадянина. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку освітніх програм, оцінку ефективності методик морального виховання в онлайн-середовищі, а також вивчення трансформації моральної свідомості учнів унаслідок цифровізації освіти.

Формування техноморальних чеснот є ключовим завданням освіти у XXI столітті. Воно має здійснюватися як через формальні освітні програми, так і шляхом розвитку цифрової культури загалом. Необхідно надалі досліджувати методологічні аспекти інтеграції морального виховання у цифрову педагогіку, розробляти практичні моделі для виховання етичної особистості в цифровому середовищі.

Успішне впровадження техноморальної етики в освіту сприятиме створенню цифрового простору, у якому пануватимуть довіра, безпека, повага та відповідальність.

Список використаних джерел

- Vallor, S. *Technology and the Virtues: A Philosophical Guide to a Future Worth Wanting*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 328 p.
- Hamm, C. M. Moral Education as the Cultivation of Virtue. *Journal of Moral Education*, vol. 49, no. 3, 2020, pp. 300–312.
- Walker, D. I. Towards a New Era of Character Education in Theory and Practice. *Journal of Moral Education*, vol. 50, no. 3, 2021, pp. 245–260.
- Ess, C. *Digital*. Cambridge: Polity Press, 2020. 272 p.
- Livingstone, S., & Third, A. (2017). Children and young people's rights in the digital age: An emerging agenda. *New Media & Society*, vol. 19, no. 5, 2017, pp. 657–670.

References

- Vallor, S. *Technology and the Virtues: A Philosophical Guide to a Future Worth Wanting*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 328 p.
- Hamm, C. M. Moral Education as the Cultivation of Virtue. *Journal of Moral Education*, vol. 49, no. 3, 2020, pp. 300–312.
- Walker, D. I. Towards a New Era of Character Education in Theory and Practice. *Journal of Moral Education*, vol. 50, no. 3, 2021, pp. 245–260.
- Ess, C. *Digital*. Cambridge: Polity Press, 2020. 272 p.
- Livingstone, S., & Third, A. (2017). Children and young people's rights in the digital age: An emerging agenda. *New Media & Society*, vol. 19, no. 5, 2017, pp. 657–670.

MARIANA, DROBOTENKO – Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Department of Philosophy named after Professor M. D. Kultayeva, H.S.National Pedagogical University
E-mail: marianadrobotenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8053-5595>

VIRTUE IN THE AGE OF DIGITAL EDUCATION: FORMING TECHNOMORAL VIRTUES

Abstract

The article analyzes the phenomenon of technomoral virtues in the context of digital education. The purpose of this study is to investigate the phenomenon of techno-moral virtues in the digital age and to substantiate pedagogical strategies for their formation in the modern educational environment. It substantiates the need to form a new ethical paradigm that takes into account the moral challenges caused by the digitalization of society. Drawing on Shannon Vallor's concept, the author explores key technomoral virtues, including digital prudence, cyber-compassion, digital responsibility, technological temperance, digital honesty, and justice in the digital environment. Special attention is given to pedagogical approaches to shaping a technomoral personality, particularly through the integration of digital ethics into the educational process, the development of critical thinking, empathy, and moral reflection. The role of the teacher is highlighted as a moral facilitator in the digital environment – someone capable of fostering digital ethics, supporting students' moral reflection, and contributing to the development of a humanistic culture in digital spaces. This new role is grounded in the idea of moral accompaniment of the student on their path of personal growth. The article outlines pedagogical strategies for integrating technomoral virtues into educational content, including situational learning, empathic practices, critical thinking, and the formation of ethically oriented digital communities. In this context, moral education should focus not only on teaching ethical norms, but also on developing young people's ability to apply them in practice – to make informed moral decisions within real digital environments. It is emphasized that forming a technomoral personality is one of the key objectives of modern education aimed at preparing ethically conscious, responsible citizens of the digital era. The study concludes that the cultivation of technomoral virtues is a vital component of contemporary education, whose goal is to form ethically mature, socially responsible individuals for the digital age. The development of techno-moral virtues is a key task of education in the 21st century. The successful implementation of techno-moral ethics in education will help create a digital space where trust, safety, respect and responsibility prevail.

Key words: virtue, technomoral virtues, digital ethics, moral education, digital education, digital responsibility, cyber-compassion, virtue pedagogy.

© The Authors(s) 2025
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 08.03.2025
Accepted date 18.04.2025
Published date 08.05.2025

How to cite: Дроботенко, Маряна. Доброчесність в епоху цифрової освіти: формування техноморальних чеснот. HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 23(100). P. 175–180.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-18>